

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Autor pracy: mgr Monika Wojtczak

Temat pracy: *Przestrzeń społeczna szkoły – rekonstrukcja z punktu widzenia podejść mediacyjnych*

Promotor pracy: prof. zw. dr hab. Ewa Marynowicz-Hetka

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest przestrzeń społeczna szkoły i wybrane elementy, które tę przestrzeń kształtują, szczególnie relacje społeczne zachodzące między osobami współtworzącymi badaną przestrzeń. Zgodnie z przyjętym trójwymiarowym rozumieniem przestrzeni przedmiot badań stanowią głównie jej niematerialne, symboliczne/niewidzialne elementy. Badacz starał się również rozpoznać specyficzne składniki przestrzeni fizycznej, które stanowiły kontekst relacji społecznych zachodzących w szkole. Należy podkreślić, iż jako jedno z kluczowych odniesień teoretycznych wykorzystano koncepcję podejść mediacyjnych z punktu widzenia, której „przyglądano” się szkolnej przestrzeni społecznej. W tym kontekście istotna jest również odpowiedź na pytanie, jakie miejsce w przestrzeni szkoły mają podejścia mediacyjne?

Celem poznawczym rozprawy doktorskiej jest rozpoznanie i rekonstrukcja przestrzeni społecznej szkoły poprzez analizę występujących w niej elementów, symbolicznych/niewidzialnych i tworzących ją relacji społecznych. Sformułowano również cel praktyczny pracy, którym jest próba spożytkowania rozpoznanych elementów symbolicznych/niewidzialnych przestrzeni dla kształtowania relacji społecznych. Mając na uwadze przedmiot i cele badań postawiono następujące główne pytanie badawcze: Jaka jest przestrzeń społeczna szkoły? A także odpowiadające mu pytania szczegółowe: Jak kształtują się relacje społeczne w przestrzeni szkoły? Jakie elementy symboliczne/niewidzialne występują w szkolnej przestrzeni? Jakie są możliwości spożytkowania elementów symbolicznych/niewidzialnych przestrzeni dla kształtowania relacji społecznych?

W procesie rekonstrukcji badanej przestrzeni posłużono się jakościowym podejściem badawczym. Jako metodę pozwalającą na rozwiązanie postawionych problemów badawczych

wybrano metodę monograficzną. Zgodnie z jej założeniami zgromadzono materiał badawczy wykorzystując jakościową obserwację bezpośrednią, wywiad z wykorzystaniem fotografii a także analizę dokumentów zastanych. Terenem badań uczyniono szkołę podstawową realizującą projekt mający na celu wprowadzenie mediacji rówieśniczych.

Kluczowym etapem w procesie analizy i interpretacji zebranego materiału było zbudowanie narzędzia analizy, które zostało użyte do rekonstruowania przestrzeni społecznej. Dwa pierwsze elementy narzędzia obejmują konteksty relacji społecznych kształtujących się w szkole. Pierwszy kontekst stanowi przestrzeń fizyczna/rzeczowa szkoły, której cechy analizowano z punktu widzenia następujących oscylacji: „odspołeczność” – „dospołeczność”¹ formalność – nieformalność, podatność na zmiany – niezmiennosc. Analiza przestrzeni fizycznej/rzeczowej pokazała, iż zarówno jej specyfika, jak i kierunek zaobserwowanych zmian nie ułatwiają nasycaenia relacji społecznych postawą mediacyjną. Przestrzeń fizyczna/rzeczowa szkoły potęguje i wzmaga dystans i izolację szczególnie, jeśli chodzi o relacje między nauczycielami a uczniami. Zmiany, jakie dokonują się w tej przestrzeni zdają się utrwalac, umacniać obecną strukturę. Dominujący schemat fizycznej przestrzeni szkoły jest na tyle mocno wpisany w jej istnienie, funkcjonowanie, codzienność, że współtwórcy tej przestrzeni nie są w stanie oderwać się od obecnego porządku.

Drugi kontekst relacji społecznych to przestrzeń symboliczna/niewidzialna. W tym obszarze dokonana rekonstrukcja przestrzeni społecznej z punktu widzenia podejść mediacyjnych pozwoliła ukazać wielopłaszczyznowość i różnorodność specyficznie rozumianych elementów symbolicznych/niewidzialnych. Począwszy od tego, co w niej obecne, ale nieuświadomione, poprzez to, co dominujące, wyraźne, ale przemilczane i bezrefleksyjne, aż po elementy nieobecne, brakujące.² W niniejszej pracy, w tym obszarze kluczowe jest zwrócenie uwagi na niejednoznaczność tego, co „widać”, co jest dostrzegalne „na pierwszy rzut oka” oraz na konieczność poszukiwania głębszych znaczeń.

Kolejnym elementem narzędzia analizy były relacje społeczne kształtujące się na tle ukazanych wyżej kontekstów. Oscylacje z perspektywy, których analizowano relacje i proces ich konstruowania/budowania były następujące: nadmiar władzy – minimalizacja władzy, autentyczność – pozorność, przejrzystość/otwartość – manipulacja, symetria – asymetria,

¹ E. T. Hall (1978) *Ukryty wymiar*, Warszawa.

² L. Witkowski (2014) *Niewidzialne środowisko. Pedagogika kompletna Heleny Radlińskiej jako krytyczna ekologia idei, umysłu i wychowania. O miejscu pedagogiki w przełomie dwoistości w humanistyce*, Kraków.

dialog – monolog, podmiotowość – uprzedmiotowienie, przymus – swoboda, wewnętrzne usytuowanie wartości – zewnętrzne usytuowanie wartości. Relacje społeczne, jakie wyłaniają się z rekonstrukcji szkolnej przestrzeni nie dają się opisać w prosty, statyczny, jednoznaczny sposób. Specyficzna dla tych relacji była ich niejednoznaczność i złożoność.

Wynikająca z dokonanej rekonstrukcji wielowymiarowość i dwoistość przestrzeni szkoły, miała swoje konsekwencje w przyjętych koncepcjach i odniesieniach teoretycznych. Hybrydalna i skomplikowana rzeczywistość szkoły nie pozwoliła na użycie jednego, spójnego na poziomie teoretycznym, pryzmatu w procesie analizy i interpretacji materiału. W rekonstrukcji badanej przestrzeni wykorzystano między innymi koncepcję władzy „rządomyślniej” M. Foucaulta, koncepcję „demokracji agonistycznej” Ch. Mouffe, poglądy E. T. Halla a także kategorię „dzielenia postrzegalnego” zaczerpniętą z twórczości J. Ranciére’a.

W toku przeprowadzonych analiz określono również miejsce mediacji w przestrzeni szkoły, a także, ujawniono paradoks mediacji, do którego dochodziło w szkole. W pewnym sensie mediacje rówieśnicze realizowane w szkole przyczyniły się do ukrywania konfliktów, a nie ich konstruktywnego rozwiązywania. „Wyciąganie” ich „na świecznik”, oglądanie, analizowanie spowodowało, że uczniowie przestali zgłaszać się ze swoimi problemami do nauczycieli. Paradoksalnie mediacja, która miała równoważyć relacje, umożliwić uczniom zabieranie głosu we własnej sprawie częściowo stała się narzędziem władzy. Uzyskane wyniki badań pozwalają również wskazać na pewne symptomy, ślady potwierdzające tezę dotyczącą współwystępowania w przestrzeni szkoły twardej, dyscyplinarnej władzy i nieco ukrytej władzy „rządomyślniej”.³

³ M. Czyżewski (2009) *Między panoptyzmem a „rządomyślnością” – uwagi o kulturze naszych czasów*, Kultura Współczesna nr 2.